

УДК: 159.952:159.922.6

Т.І. КАПІНУС,
*директор з маркетингу ТОВ «Кліа Медіа»,
студентка II курсу перепідготовки за напрямом «Психологія»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ВІДМІННОСТІ УВАГИ ХЛОПЧИКІВ ТА ДІВЧАТОК МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Статтю присвячено вивченню особливостей уваги хлопчиків та дівчаток молодшого шкільного віку. У ній висвітлюються такі питання: поняття уваги, особливості уваги молодших школярів та відмінності уваги хлопчиків та дівчаток. Також у статті викладено результати дослідження відмінностей властивостей уваги молодших школярів різної статі.

Ключові слова: увага, молодші школярі, хлопчики та дівчатка, шкільний вік.

Постановка проблеми. Багато сучасних батьків зіштовхуються з проблемою неувважності їхніх дітей, особливо ця проблема стає наявною, коли дитина іде до школи. У цій статті розглядаються питання: що таке увага, у чому особливості уваги саме молодших школярів, а також, які існують відмінності в увазі хлопчиків та дівчаток, чим вони викликані та до яких наслідків призводять.

Отже, увага – бік всіх пізнавальних процесів свідомості, і при цьому той її бік, в якому вони виступають як діяльність, спрямована на об'єкт. Увага свого змісту не має; вона виявляється усередині сприйняття, мислення. В увазі знаходить своє загострене вираження зв'язок свідомості із предметом [3]. Увага нероздільна зі спрямованістю особистості та її інтересами, вона може виникати за мотивами пізнавальними та моральними. Часто увага (уважність) виявляється як риса характеру, як вираження звичайної форми поведінки. Уважність виражає ставлення людей один до одного, виявляється у ставленні до праці, навчання, до себе. Увага людини завжди помітна зовні: у міміці, рухах, спрямованості погляду, позі. Неуважний учень не запам'ятовує поясненого вчителем матеріалу і не зможе відтворити його, застосувати в практичній роботі. Увага є важливим чинником ефективної навчальної діяльності молодших школярів. Особливості виявлення властивостей уваги залежить від стану, інтенсивності, спрямованості та мотивації як пізнавальної, так і емоційно-вольової діяльності.

Властивості уваги виявляються різними способами. Найдоступніший метод дослідження уваги – спостереження за діяльністю особистості. Він дає можливість спостерігати інтенсивність і тривалість зосередження, відволікання. Кількість і тривалість відволікань упродовж уроку є показником інтенсивності зосередження.

Розвиток уваги у дітей 6–10 років пов'язаний з оволодінням новим видом діяльності – навчальною діяльністю, яка стає для них провідною. Вона формує нові інтереси, розширює кругозір, сприяє оволодінню новими методами практичної діяльності. Навчальна діяльність ставить нові вимоги до молодшого школяра, до розвитку уваги і разом з тим призводить до створення внутрішніх умов, від яких залежить його подальший розвиток. Важливим є те, що необхідно навчити дитину зосереджувати увагу на потрібній ланці діяльності, формувати довільну увагу. Молодшого школяра потрібно навчити бути уважним, щоб він умів контролювати свої дії і вчинки, перевіряти результати своєї діяльності [2].

Варто згадати, що згідно з дослідженнями мінливості уваги у дітей 8 років найкраще виражена така властивість уваги, як розподіл, у 9 років – переключання, що дозволяє переключатися з одного об'єкта на інший, в 10 років – концентрація уваги, формується здатність зосереджуватися на кількох об'єктах. Від розвитку цих властивостей уваги залежить подальша навчальна діяльність дитини. Ступінь організації уваги визначається і характером діяльності, і її змістом. Увага може бути низькою і навіть знизитися до рівня розсіяності з різних причин. Це може бути вплив одноманітних і малозначних подразників, таких як незадоволеність своєю роботою, усвідомлення її малозначущості, перевтома, апатія як стан байдужості до зовнішніх впливів, хвороба дитини.

Однак дані, що існують у літературі, лише у неповному обсязі дозволяють охарактеризувати відмінності особливостей уваги хлопчиків і дівчаток молодшого шкільного віку. Тому наше дослідження присвячене саме цій проблемі.

Хоча в цілому в онтогенезі увага змінюється мало, і її основні характеристики з віком залишаються досить стійкими, все ж з часом за достатніх і систематичних зусиль можна позбутися багатьох недоліків у розвитку уваги дитини. Це пояснюється тим, що слабкорозвинені якості уваги можна компенсувати посиленням розвитком інших її якостей. Так, слабка концентрація уваги нерідко може бути посилена її достатньою здатністю до переключення; відносно невеликий обсяг уваги як недолік долається за рахунок підвищення розподілу уваги. Кожна дитина проходить свій шлях розвитку, на якому відображається її належність до статі. Стать впливає на індивідуальність, і одним із проявів індивідуальності є увага.

Проблема відмінностей властивостей уваги у хлопчиків і дівчаток є значущою тому, що в період шкільного навчання вчителі активно продовжують розпочату батьками традицію формування різного типу поведінки у хлопчиків і дівчаток, виходячи з усталених гендерних стереотипів. Відомо, що хлопчики створюють більше проблем з дисципліною, ніж дівчата. Однак помічено, що дрібні порушення дисципліни (наприклад, вигуки з місця), що допускаються дівчатками, викликають активне неприйняття вчителів, тоді як хлопчикам ті самі дії «сходять з рук». Хлопчиків хвалять частіше, ніж дівчаток. Хлопчиків хвалять за їх знання і правильні відповіді, а дівчаток – за слухняність і старанність. Засуджують же хлопчиків через невміння поводитися, а дівчаток – за помилки у відповідях [1].

Вчителі по-різному пояснюють погані успіхи учнів різної статі: неуспіх дівчаток – відсутністю здібностей, неуспіх хлопчиків – недоліком працьовитості, зусиль. Відомо, що до початку навчання в школі хлопчики, як правило, приходять менш підготовленими, ніж дівчата. У них повільніше і важче виробляються такі якості, як відповідальність, сумлінність, старанність. Навіть при правильному вихованні виробити у хлопчиків ці якості в середньому складніше. У хлопчиків вони часто спрямовані на окремі предмети і явища, часом далекі від того, що могло б входити в прямі обов'язки хлопчика. Звідси більш виражена схильність відволікатися на сторонні справи, займатися не тим, що безпосередньо потрібно.

Відмінності в інтересах і схильностях визначають деякі важливі переваги представників чоловічої статі: велику широту мислення, більш широкий кругозір, кращу здатність до зіставлення окремих предметів і явищ. Увага дівчаток не розповсюджується настільки широко, зате в межах сприйнятого у свідомості відображається все більш ретельно і детально. Але хлопці більше відволікаються на уроках, і думки їх частіше блукають далеко від того, чим вони повинні займатися. Дівчатка акуратніші, старанніші, сумлінніші. Навіть якщо взагалі хлопчик міркує не гірше, а краще дівчинки, змусити його думати, міркувати на уроці важче, ніж дівчинку [4].

У цілому ж комплекс негативного ставлення до навчання, неорганізованість, безсистемність і недисциплінованість є причиною неуспішності в хлопчиків у два рази частіше, ніж у дівчаток.

Виклад основного матеріалу. При організації власного дослідження нами було використано такі методики дослідження уваги:

1. Коректурна проба (варіант з літерами).
2. Методика «Розстав значки» (модифікація методу П'єрона–Рузера) [5].

Дослідження відмінностей властивостей уваги між хлопчиками та дівчатами проводились у третьому класі однієї зі шкіл м. Дніпропетровська. У ньому брали участь 26 дітей: 13

хлопчиків та 13 дівчаток віком 9–9,5 року. Усі діти знаходились в рівних умовах, але не можна виключати вплив таких факторів, як особливості стану здоров'я, настрою тощо.

За методикою «Коректурна проба» діти викреслювали літери «к» та «с», далі були отримані такі результати: з 13 дівчаток 11 продемонстрували високий обсяг уваги, 2 – нормальні показники, низького обсягу не показала жодна дівчинка. А серед хлопців високий результат був лише у 5 осіб, нормальні показники – у 4 осіб, і ще у 4 був зафіксовано низький обсяг уваги. Тобто у дівчат ми бачимо досить високі показники, а у хлопців – більш скромні (рис. 1).

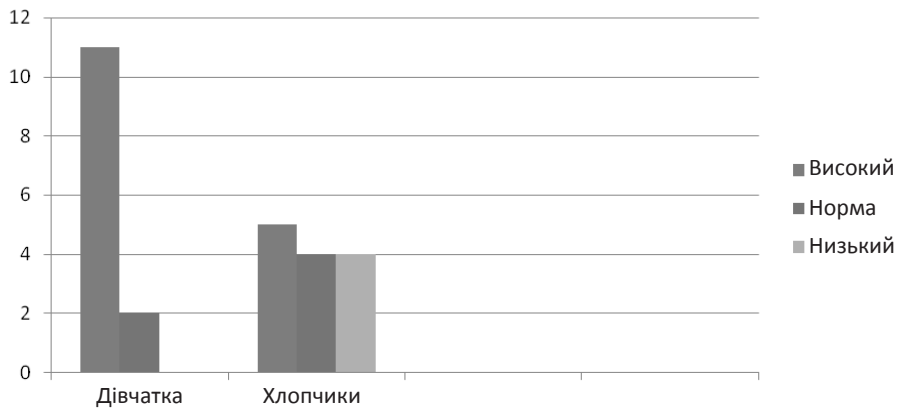

Рис. 1. Гістограма обсягу уваги

Що стосується концентрації уваги, то у дівчат такі результати: висока концентрація спостерігалась у 2 осіб, нормальна – у 3 осіб, низька – у 8 осіб. І це при досить високому рівні обсягу уваги. У хлопців ми бачимо такі результати концентрації уваги: висока концентрація – 2 особи, нормальна – 8 осіб, низька – 3 особи. До того ж низька концентрація уваги продемонстрована хлопчиками з досить низьким рівнем обсягу, а ось висока концентрація – з нормою обсягу. У хлопців з високим обсягом уваги концентрація уваги була в нормі. Можна сказати, що дівчата більш потенційні, але не дуже добре концентруються, а от хлопці вміють концентруватись краще при меншому обсязі уваги (рис. 2).

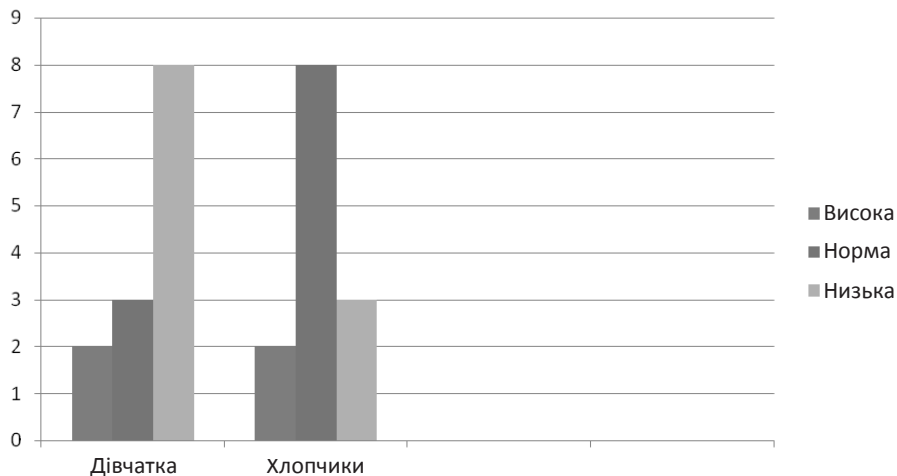

Рис. 2. Гістограма концентрації уваги

Щоб більш наочно побачити різницю, визначимо середнє арифметичне обсягу уваги: дівчата $M=11566:13=890$, хлопці $M=9586:13=737$. Далі визначимо середнє арифметичне помилок: дівчата $M=91:13=7$, хлопці $M=52:13=4$ (рис. 3).

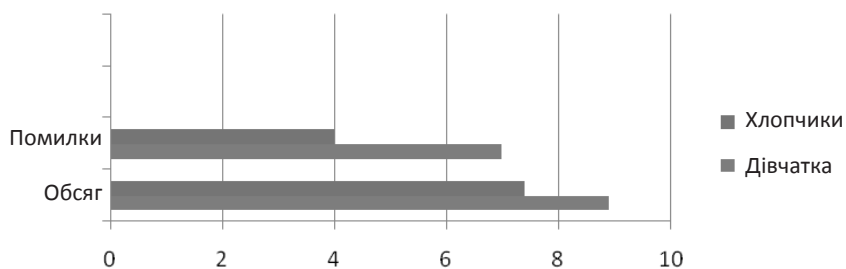

Рис. 3. Порівняння показників уваги хлопчиків і дівчаток

Фактором впливу на такі показники може бути мотивація, бо ті діти, які бажали виконати завдання якнайкраще, не гналися за великою кількістю переглянутих літер, а ті, хто бажали зробити якомога більше, не дуже переймалися якістю роботи. І лише кільком дітям вдалося досягти золотої середини. Отже, такі властивості уваги, як обсяг та концентрація мають суттєві відмінності у хлопчиків та дівчаток.

Як наступну методику для дослідження уваги було використано модифікацію методики П'єрона–Рузера для визначення особливостей розподілу та переключення уваги. Діти були поділені на групи по 6 осіб, кожна група працювала окремо одну хвилину в повній тиші.

Насамперед, помітний загальний низький рівень розвитку переключання та розподілу уваги, адже найвищий зафіксований бал – 6 із 10 можливих. І таких дітей лише 6 із 26 (4 хлопчики та 2 дівчинки). Рівень, вищий за середній, не зафіксовано. Можливо, ця діяльність для дітей була не дуже цікавою, або взагалі, діти не дуже цікавляться процесом навчання. Крім того, більшість дітей займаються додатково з викладачами, бо батьки вимагають від своїх дітей високих результатів у навчанні, і діти не витримують таких навантажень. Тому це завдання виявилось достатньо складним для всіх, оскільки не вдалось успішно розподілити увагу. Таким чином, такі властивості уваги, як переключання та розподіл, дуже слабо розвинуті у цих дітей (рис. 4).

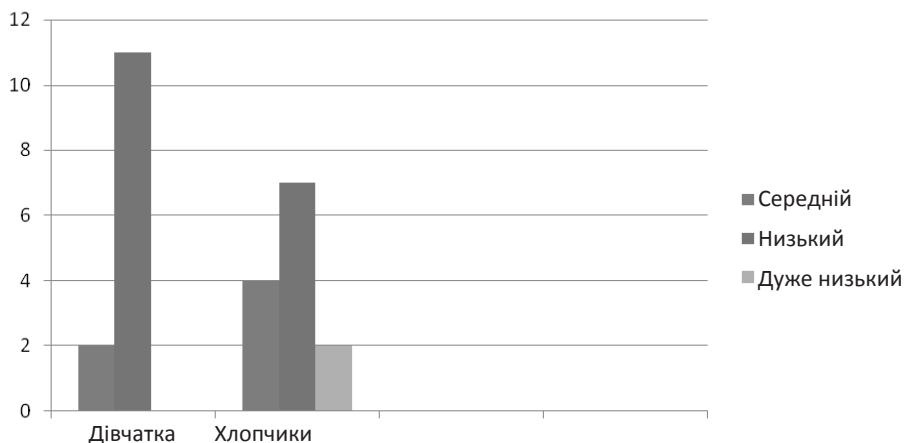

Рис. 4. Гістограма розподілу та переключання уваги

З рис. 4 видно, що хлопців з середнім рівнем показників вдвічі більше, ніж дівчат, але немає дівчаток з дуже низьким рівнем, а хлопчиків – двоє. Більшість дітей має низький рівень переключання та розподілу уваги (11 дівчаток та 7 хлопчиків).

Якщо усереднити ситуацію і вирахувати середні показники, то картина буде така: дівчатка $M = 5,17:13 = 0,4$, хлопці $M = 4,86:13 = 0,37$ (рис. 5).

З рис. 5 видно, що різниця між рівнями властивостей уваги хлопчиків та дівчаток існує, але не досить суттєва, щоб стверджувати, що у дівчаток ці властивості більш розвинуті.

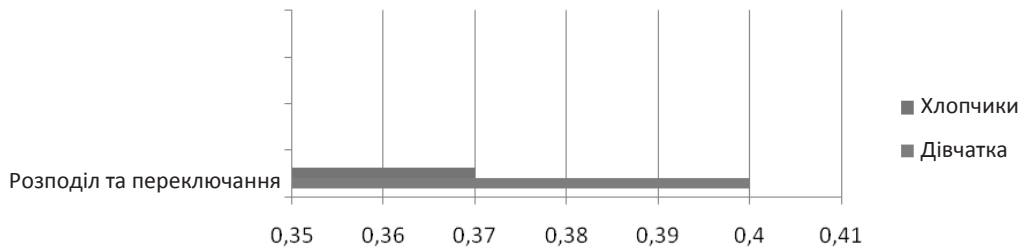

Рис. 5. Гістограма розподілу та переключання уваги (середні)

Висновки. У хлопчиків і дівчаток майже однаковий рівень розподілу та переключання уваги. Менший обсяг уваги спостерігається у хлопчиків, дівчатка мають набагато більший обсяг уваги. Рівень активної концентрації уваги у молодших школярів різної статі має значущі відмінності. Так, виявилось, що у дівчаток ця особливість уваги розвинута меншою мірою, ніж у хлопчиків. Проведене дослідження дозволяє розробити адресні рекомендації для батьків та вчителів з формування якостей уваги молодших школярів залежно від статі.

Список використаної літератури

1. Виноградова Т.В. Сравнительное исследование познавательных процессов у мужчин и женщин: роль биологических и социальных факторов / Т.В. Виноградова, В.В. Семенов // Вопросы психологии. – 1993. – № 2. – С. 63–71.
2. Выготский Л.С. Развитие высших форм внимания в детском возрасте / Л.С. Выготский // Хрестоматия по вниманию; под ред. А.Н. Леонтьева, А.А. Пузырея, В.Я. Романова. – М.: изд-во МГУ, 1976. – С. 184–219.
3. Психология внимания. Хрестоматия по психологии / под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Л. Романова. – М.: ЧеРо, 2001. – 858 с.
4. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учебник / В.С. Мухина. – М.: Академия, 2002. – 456 с.
5. Немов Р.С. Психология: учеб. для студ. высших пед. учеб. заведений: кн. 3: Психодиагностика / Р.С. Немов. – М.: Просвещение: ВЛАДОС, 2001. – 640 с.

Статья посвящена изучению особенностей внимания мальчиков и девочек младшего школьного возраста. В ней освещаются следующие вопросы: понятие внимания, особенности внимания младших школьников и отличия внимания мальчиков и девочек. Также в статье изложены результаты исследования отличий свойств внимания школьников разного пола.

Ключевые слова: внимание, младшие школьники, мальчики и девочки, школьный возраст.

The article deals with research of characteristics of elementary school pupils' attention (boys and girls). The following issues are raised: definition of attention, characteristics of attention of elementary school pupils and the differences between boys and girls' attention. The article also includes the research results on the nature of differences between boys and girls' attention.

Key words: attention, elementary school pupils, boys and girls, school age.

Надійшло до редакції 8.06.2012.